

AŞK-I MEMNU

HALİD ZİYA UŐAKLİGİL

Hazırlayan
Necati Tonga

 / otukennesriyat

YAYIN NU: 2143

EDEBÎ ESERLER: 1081

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-763-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: İsmail Alper Kumsar

Son Okuma: Sena Bedir

Kapak İllüstrasyonu: Feyza Ay

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Çelebi Şenel

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Unifset Basım Yayın Sanayii ve Ticaret Ltd Şti
Yakuplu Mah. 194. Sok. Nu:1 / 159 3. Matbaacılar Sitesi
Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 875 37 85
Sertifika Nu: 72541

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL: Aslen Uşaklı bir aileden gelen Halid Ziya, 1865'te İstanbul'da doğdu. Mercan'daki mahalle mektebinde öğrenimine başladı, daha sonra Fatih Askeri Rüştîyesi'ne devam etti. Ailesi İstanbul'dan İzmir'e taşınınca eğitim hayatını İzmir Rüştîyesi'nde sürdürdü. Özel hocalardan Fransızca, İtalyanca öğrendi. İlerleyen yıllarda İzmir Rüştîyesi'nde Fransızca hocalığı, Osmanlı Bankası'nda memurluk yaptı. İzmir İdadisi'nde Türk Edebiyatı dersleri verdi. Reji İdaresi'nden başkâtiplik teklifi alınca İstanbul'a gitti (1893) ve bu şehre yerleşti. Nisan 1909'a kadar 16 yıl Reji İdaresi'nde çalıştı. 31 Mart Hadisesi'nin ardından İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girdi; Sultan V. Mehmet Reşat'ın Mabeyin başkâtipliğini yaptı (1909-1912). Daha sonra Reji'nin yerini alan Tütün İnhisarı'nın idare meclisi başkanlığına atandı. 1912-1914 yılları arasında Darülfünun'da Batı Edebiyatı ve Estetik dersleri verdi. 1914'te ailesiyle birlikte Paris, Bükreş, Viyana'da ve Almanya'nın çeşitli şehirlerinde bulundu. Bir ara Matbuat Cemiyeti başkanlığı yaptı. Hikâye, roman, mensur şiir, tiyatro, hatıra, hitabet, makale ve edebiyat tarihi gibi değişik türlerde yapıtlar veren Halid Ziya modern Türk edebiyatının kurucu isimlerinden biri oldu. 1937'de Tiran elçiliğinde başkâtip olarak çalışan oğlu Halil Vedat'ın intiharından çok etkilendi. 1945'te Yeşilköy'deki köşkünde öldü, Bakırköy Mezarlığı'na gömüldü.

Eserlerinden bazıları:

Roman: *Ferdi ve Şürekâsı* (1895), *Mai ve Siyah* (1898), *Aşk-ı Memnu* (1901), *Kırık Hayatlar* (1924) ... **Hikâye:** *Nâkil I-II-III-IV* (1893-1894), *Küçük Fıkralar I-II* (1897), *Bir Yazın Tarihi* (1900), *Solgun Demet* (1901) ... **Hatıra:** *Kırk Yıl* (1936), *Saray ve Ötesi* (1940-1942), *Bir Acı Hikâye* (1942). **Makale-deneme:** *Sanata Dair I-II* (1938-1939). **Piyes:** *Füruzan* (1918), *Kâbus* (1918) ...

Doç. Dr. Necati Tonga: 1978 yılında Kırıkkale'de doğdu. Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini Gazi Üniversitesinde tamamladı. *Bir Edebî Muhit Olarak Ankara (1923-1980)* adlı kitabıyla VEKAM ve ESKADER ödüllerini kazandı. Çeşitli dergilerde modern Türk edebiyatı üzerine pek çok makalesi neşredildi. Hâlen Kırıkkale'de Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Halid Ziya Uşaklıgil

SUNUŐ

Halid Ziya UŞaklıgil, Edebiyat-ı Cedide topluluğunun olduğu kadar modern Türk edebiyatının da en önemli nesir ustalarından biridir. Kaleme aldığı eserlerle Türk tahkiyesine belirli bir ivme kazandıran Halid Ziya, esas ustalılığını romanlarında ortaya koymuŐtur. Ahmet Hamdi Tanpınar, bir söyleŐisinde bu minvalde “Bizde büyük ve Avrupaî manasıyla roman Halid Ziya ile başlar. (...) Halid Ziya’da ilk defa olarak romancı olarak doęmuŐ muharririmizi buluruz. Bu itibarla Türk romanının asıl baŐlangıcı odur”¹ yorumunu yapar.

Halid Ziya’nın roman vadisinde kaleme aldığı eserler içerisinde en dikkat çekicilerinden biri *AŞk-ı Memnu*’dur. Yazarın İstanbul dönemi romanlarından biri olan *AŞk-ı Memnu*, 22 bölümden oluŐur ve “yasak aşk” temasına eğilir. İlahi bakış açısıyla kaleme alınan romanda Adnan Bey adlı ihtiyar birinin kendinden yaŐŐa küçük Bihter’le evlenmesi ve bu iki roman kahramanının yaŐadıkları konakta Adnan Bey’in yeğeni ile Bihter arasında cereyan eden gizli aşk anlatılır. *AŞk-ı Memnu*’yu Türk roman tarihinde baŐarılı kılan özelliklerden biri, yazarın ortaya koyduğu tasvir ve tahlillerdeki ustalılığıdır.

İlk olarak 9 Őubat 1899-17 Mayıs 1900 tarihlerinde *Servet-i Fünun* mecmuasında tefrika edilen *AŞk-ı Memnu*’nun kitap olarak ilk baskısı 1901’de Âlem Matbaası’nca yapılır.

¹ Necati Tonga, “Tanpınar Kllyatına İlaveler”, *Nihayet*, S. 67, Temmuz 2020, s. 91.

1939'da gerçekleştirilen Latin harfli ilk baskısında ise yazar, romanı elden geçirip kimi Arapça ve Farsça terkipleri bizzat Türkçeleştirir. Yayınlandığı günden beri Halid Ziya'nın en çok okunan eserlerinden biri olan *Aşk-ı Memnu*, zamanla bir klasiğe dönüşmüş; pek çok kez beyaz perdeye uyarlanmış, dizi olarak da seyirciyle buluşmuştur.

Aşk-ı Memnu'nun elinizde tuttuğunuz sadeleştirilmiş edisyonunu yayına hazırlarken yazarın sağlığında yaptığı 1939 baskısı esas alınmıştır. Romanda artık pek kullanılmayan Arapça ve Farsça kelime ile tamlamaların karşılıklarını verilerek sadeleştirme yoluna gidilmiş, bazı özel isimlerin yanı sıra şahıs ve mekân adlarıyla ilgili açıklamalar dipnotlarda verilmiştir.

Son söz olarak modern Türk edebiyatının klasiklerinden biri olan *Aşk-ı Memnu*'nun yayına hazırlanışı aşamasında emeği geçen bütün Ötüken Neşriyat çalışanlarına teşekkür ederim.

Necati Tonga
Kırıkkale, 2024

AŞK-I MEMNU

BİRKAÇ SÖZ²

Kitabın sadeleştirilmiş olmasına fazla genişlikte bir mana vermemelidir: Yeni nesil için pek tanınmamış olan kelimeler, tamlamalar Türkçeye çevrilmiş, fakat üsluba, ibarelerin kuruluşuna hiç dokunulmamıştır.

İmla hakkında fikirlerimin ne olduğu kitap okunurken anlaşılacaktır. Bugün Türkçenin imlası büyük bir karışıklık göstermektedir. Kullanılan imla Türkçenin bünyesine, esas kurallarına uygun olmadığındandır ki ne bir dil bilgisi ne bir sözlük yapılamamıştır. Mektep çocuklarının elinde bir dil bilgisi, bir sözlük olmadıkça tahsil çağından çıkacak olanlar kendi dillerini bilmeden hayata atılacaklar demektir. Her şeyden evvel imlayı lisanın esas yapısına uyacak surette tespit etmek ve gençlere bir dil bilgisi, bir sözlük verebilmek lazımdır.

Bu kanaati şu birkaç sözle özetlemek istedim.

H. Z. Uşaklıgil

² Halid Ziya Uşaklıgil'in 1930'da Hilmi Kitabevi tarafından yayımlanan baskı için yazdığı önsözdür. (Haz.)

1

Maun sandalla çarpışmayı andıran bu tesadüflere artık o kadar alışmışlardı ki bugün Kalender'den dönerken gene onun âdeta çarparcasına yakından sıyrıp geçişini fark etmemiş göründüler. Beyaz sandala binmiş şık, zarif hanımlarda küçük bir telaş belirtisi, bir ufak korku çılgılığı bile uyandırmayarak geçen maun sandala -her iki tarafı görebilmek üzere biraz yan oturan- Peyker başını bile çevirmedi, arkasını sahile vererek Anadolu kıyısına dumanlarını serpen bir vapura dalmış gözleriyle Bihter'in beyaz örtüsünün içinde ağırbaşlı ve endişe dolu çehresi tamamıyla kayıtsız kaldı; yalnız anneleri, sarıya boyanmış saçlarının altında gözlerinin manasına derin bir belirsizlik veren geniş bir sürme çemberiyle çevrilmiş gözlerini çevirdi, ucunda gizli teşekkür anlamı titreyen bir sitem bakışıyla maun sandala büsbütün yabancı kalmadı.

Aralarında mesafe biraz uzanır uzanmaz bu üç kadının kayıtsız ağırbaşlılığı birden bozuldu, en önce anne -kırk beş senenin henüz yok etmeyi başaramadığı bir gençlik kuruntusuyla mesirelerde etrafa dağılan tebessümleri kendi lehine yormak alışkanlığını takip ederek- dedi ki:

“Bu Adnan Bey de! Artık âdet oldu, mutlaka her çıkışta tesadüf edeceğiz; bugün Kalender'de yoktu, değil mi Bihter?”

Annesinin şikâyet şekli altında gizli bir memnuniyeti kâfi derecede saklayamayan sözlerini Bihter cevapsız bı-

raktı. Peyker, annesine doğrudan doğruya cevap vermeyerek:

“Bugün çocukları da yanında değil...” dedi; “ne güzel çocuklar, değil mi anne. Hele oğlan! Yumuk yumuk gözleriyle bir bakışı var ki...”

Bihter, eğilmeyerek, dudaklarının ucuyla sordu:

“Annelerini tanır mıydınız, anne? Kız annesine çekmiş olmalı...”

Firdevs Hanım Bihter’in sorusunu anlamamışçasına donuk gözlerle bir saniye baktı, sonra başını çevirerek artık gözden kaybolan sandalı araştırdı; tekrar Bihter’e bakarak ve bu defa kendi zihninden geçen düşünce silsilesini takip ederek:

“Ne tuhaf bir bakışı var!” dedi. “Israr eden bir bakış! Ne zaman gözlerim tesadüf etse...”

Firdevs Hanım tamamlamadan önce biraz durup bekledi. Galiba “Bana” diyecekti, fakat kızlarına karşı bu kadarcık bir lisan sakınmasına tamamıyla sönmesi mümkün olmayan bir annelik ağırbaşlılığıyla lüzum gördü ve “Buraya bakarken görüyorum...” dedi.

Annelerinin bu küçük lisan sakınması ikisinin de gözünden kaçamadı, Peyker ile Bihter anlamlı bir şekilde bakışarak gülümsediler, hatta Peyker bu gülümsemenin ifadesini açıklamaktan çekinmeyerek:

“Evet, gözlerini Bihter’den ayırmıyor,” dedi.

Bu cümlelerin etkisini görmek için annelerine baktılar; o, cevap vermemek için uzaklara baktı.

Firdevs Hanım, Melih Bey takımının özel şöhretinden en fazla payı olan bir simadır ki işte otuz seneden beri-on beş yaşından kırk beş yaşına kadar- bütün mesirelerin en çok tanınan hayat sembollerinden biridir. İstanbul’un gezinti takviminde ismi silinemeyen, hâlâ silinemeyecek görünen, hayatından her sene geçtikçe gençliğe daha fazla asılan bu kadın, beyazlığını saklamak için sarıya boyadığı

saçlarıyla, tazeliğinin yok oluşunu örtmek için fondötenlere sıvadığı yüzüyle kendisini o kadar aldatmış, henüz genç olduğu kuruntusunun içine öyle bir düşünce sapkınlığıyla kendini teslim etmişti ki Peyker'le Bihter'in yaşlarını -birinin yirmi beş, ötekini yirmi iki senesini- unutarak onları bütün bu tebessümlerden, bu takiplerden pay almayacak kadar çocuk zannederdi.

Bu, iki kızla anne arasında sonsuz bir çekişme ve alay zeminiydi ki tamamen anlaşılabilirlik ve açıklık kazanamamakla birlikte hemen her gün tekrarlanır; Peyker'in manalı bir kelimesi, Bihter'in insafsız bir gülümseyişi sanki bu iki genç insanın gençlik üstünlüğünü hâlâ genç kalmak isteyen bu annenin harap ve yıpranmış kırk beş senesine çarpardı.

O, böyle hain bir kelime, merhametsiz bir tebessüm kulaklarına müthiş bir alay ıslığıyla kırk beş yaşını bağırdırken dudaklarında acı bir şekillenmeyle dalgın dalgın Peyker ile Bihter'e bakar, sonra ufak bir titreyişle gözlerini bu hakikatten ayırarak tekrar gençlik kuruntusunun aldatıcı hazzına dönerdi.

Şimdi, dört aydan beri tedirgin edici bir düşünce beyinini tirmalıyordu: Peyker, biraz sonra onu büyükanne edecekti. Bunu anladıktan sonra büyükannelik bir kâbus ağırlığıyla onu bunaltmaya başladı. Kendi kendisine güya bu fikri silkip atmak isteyerek "Mümkün değil!" derdi.

Büyükanne!

Melih Bey takımının içinde kadınlar zor anne olurken büyükanne olmak onun için bir alçalma, bir ayıp hükmündeydi. Şimdiden buna bir çare düşünüyor, saçlarının beyazlarıyla yüzünün perişanlığına bir tamir tedbiri bulduktan sonra büyükanneliğe de bir şey icat etmek istiyordu. Öyle bir şey ki ona gençlik kuruntusunun sarhoşluğunda gizlenebilmek için imkân bıraksın: Çocuk annesine abla, ona da anne diyecekti.

Melih Bey takımının içinde böyle garip bir istisna oluşturacak kadar alçalmayı talih onun için mi alıkoymuştu. Bu olay hayatını kirletecek bir leke kadar onu korkutuyor ve artık Peyker'e, onu büyükanne edecek olan bu mahlu-ka, açıkça düşmanlık ediyordu.

Peyker'in son cümlesinden sonra sandalda hep sustular.

Adnan Bey artık unutulmuş göründü.

Melih Bey takımı!.. Bu takımın İstanbul hayatındaki yerinin belirlenmesi sağlam bir kurala dayalı olamaz. Tamamıyla kibar alemine mensupluk iddia edecek kadar sağlam bir soyluluk sahibi olmayan bu ailenin yarım asır öncesine kadar varlığı kuşkulu ve belirsizdir, aile fertleri içinde kibar hayata ait kayıtlarda tanınmış isimler bırakanlara uzaktan yakından -biraz karışık olmakla birlikte- tesadüf etmek nesillerin soyağaçlarıyla çokça uğraşanlar için belki mümkün olur. Asıl takımın özel hayat tarihi işte bu aileye ismini bırakan Melih Bey'den başlar. "Melih Bey takımı" unvanı ailenin bütün ruhi tarihini işaret ediciliği ve kapsayıcılığıyla kısaca toparlayan ve özetleyen bir ifade genişliğine sahiptir.

Melih Bey kimdir?

Bu soruya açık bir cevap vermek zahmetine lüzum görülmemiştir. Melih Bey ölümünden sonra devam edilecek hiçbir hatıra bırakmamıştır: Yalnız Anadolu kıyısında bir yalı ile bu yalıdan İstanbul'un hemen her tarafına yayılarak bugün "Melih Bey takımı" unvanıyla bir kendini gösterme noktasında birleşen kadınlar...

Melih Bey'in yalısı, yarım asrın dönüşüm zincirinden geçmiştir. Bugün kim bilir kimindir? Fakat ne zaman önünden geçilse Boğaziçi'nin özel hayatından haberdar

olanların kalplerinde gizli bir parmak uzanarak orasını gösterir ve belirsiz fakat zengin anlamlar vererek:

“Melih Bey’in yalısı!” der...

Bir vakitler yalının pencerelerinden taşan şenlik nağmeleri hâlâ rıhtımın taşlarını yalayan suların nağmelerinde gizlidir, geceleri Boğaz’ın suları bir zamanlar buradan topladıkları neşe parıltısının hâlâ artakalmış pırıltısıyla parlıyor sanılır, onun için yalının o hayat devresini bilmeyenler bile yalnız onun anlamını hissederek buradan geçerken bir âlemin bilinmeyen bir macerasına ait zevkleri duyarlar ve kendi kendilerine:

“Evet, Melih Bey’in yalısı!” derler.

Bu yalı şehrin tarihinde seçkin bir tür çiçek yetiştiren bir camekân gibi hizmet etmiş ve İstanbul’un kibar hayatına bu seçkin mahsulden örnekler serpmiştir. Bunlar yarım asırdan beri bu büyük şehrin çeşitli noktalarına dağılmışlardır; fakat onları dağılmakla birlikte birbirinden ayırmayan, bütün bu çeşitli çiçekleri bir bağla toplu bir demet şeklinde bağlayan bir şey vardır ki, ailenin unvanıdır. Bu unvan aileyi, akışının dalgaları içinde sürükleyip götüren dönüşümler nehrinin üstünde, batmaz bir tahta parçası şeklinde yüzmekte devam ettirmiştir.

Melih Bey takımında garip bir cinsine benzetme hissi vardır: Hangi aileyle ilişki kurarsa o aile için Melih Bey takımından olmak muhakkaktır. Melih Bey takımından bir kız -galiba bu ailenin ayrıcalıklarının muhafazası kadınlara bırakılmış olduğundan, kaderin özel bir müsaadesiyle takımdan hemen bütün kız evlat çıkmıştır- bir diğer aileye girmekle manevi kimliğinin bu yeni ailenin hamuruna karışıp kaybolmamasını o öne çıkma özelliği emniyet altına alır. Hatta bu camekânın en seçkin çiçeklerinden Firdevs Hanım -aile tarihi içinde bir harika türünden- henüz on sekiz yaşındayken Rumeli sahilinin minimini zarif bir yalısına -bugün Kalender gezmesinden sonra beyaz

sandalın rıhtımına yanaşmak üzere olduğu açık sarı boyalı yalıya- gelin gider gitmez evlilik hediyesi olarak oraya derhâl aile unvanını götürmüş oldu; o günden başlayarak kocasının ismi silindi ve yerine:

“Firdevs Hanım’ın beyi!..” denildi.

Firdevs Hanım birçok akraba kızları gibi kocasız kalmamak gerekliliğini düşünmekte acele etmişti. Bütün mizacının hoppalığıyla ve dünyada güzel giyinmekten ve mümkün olduğu kadar eğlenmekten başka bir şeye önem vermeyen zihninin kararıyla her ne olursa olsun bir koca- elbiseleriyle arabalarının masraflarını temin edecek bir kese- bulmaya karar vermişti. Ailenin etrafında yavaş yavaş kuvvet kazanan bir uzak kalmak hissi, evlenecek kızları için yalnız bir evlilik zemini bırakmıştı: Mesireler... Bir gün Göksu’da -nasıl oldu bilinemez- Firdevs Hanım’ın evliliğinden söz edildi. Bu söylenti derenin sevda taşıyan sularının üstünden hafif bir gülüşle uçtu; derenin geçiş güzergâhında hayretler uyanıyordu, bütün Göksu güya bu söylentiye karşı şaşırmış ve hayrete düşmüş, bir şaşkınlık seslenişiyse titredi:

“Bu kadar erken!..”

Henüz on sekiz yaşında, henüz bu çiçekten, Göksu kendisine bir teselli yadigarı bırakacak bir koku almaya vakit bulmadan ... Fakat ertesi hafta -iki hafta arasında bir evliliğin önemli değişimi olmamışçasına- Firdevs Hanım yine Göksu’da, yine bir hafta önce etraftan selam toplayan gözleriyle görünürince bütün dere bir ferahlık nefesiyle şişti ve bu defa artık etrafında dolaşmakta evlilik ihtimallerinin girdapları açılan on sekiz yaşında şiir ve gençlikle dolu bir tehlike değil, evlenmesinin hemen ertesinde gezinti hayatına bağlılık ispatı için Göksu’yu selamlamaya gelen Firdevs Hanım’ın sandalına bütün derenin sevda arayan gezginci sandalları tam bir teslimiyetle takıldı, sürüklendi gitti.

Göksu'da bundan önce Firdevs Hanım'ın evliliği söylentisi -ucunda ağır bir kurşun parçası sallanan olta iğnesi gibi- düştüğü noktanın etrafında gittikçe genişleye genişleye açılan daireler çizmişti; herkes bu dairelerin dışında kalmak, yalnız ufak, çekingen bir dokunuşla iğnenin ucundan biraz yem koparmış olduktan sonra kaçmak isterdi, saf birinin avlanmasını bekleyerek yalnız seyirci kalmak tercih olunurdu.

Saf birinin kim olduğu ortaya çıktıktan sonra merak yok olmuş, hatta bu zavallı kurbanın varlığı bile unutulmuştu; artık ortada iğnesinin ucu kırılmış bir avcı, avlamaktan çok avlanmayı bekleyen ve bu duruma hazır bir Firdevs Hanım kalmıştı.

Daha doğrusu bu evlilikte Firdevs Hanım aldanmıştı: Evlilik ona beklediği şeylerden hiçbirini getirmiyordu yahut bunlardan o kadar az bir pay getiriyordu ki birden kendisini hülyalarında aldatmış olan bu adama düşman oldu. Bu evlilik ona saf bir genç kızın emelini tatmin etmiş olmak tesellisini bile vermiyordu. O evliliğinde gençliğinin hiçbir sevda eğilimine uymamıştı, bütün aşk ve sevda emellerini feda ettikten sonra bu fedakârlığa karşılık elinde hemen bir hiç görünce acı bir pişmanlık duydu; kendi kendisine "O hâlde, mademki böyle olacaktı, niçin..." der, bu sorunun arasında hep kendisine zengin bir evlilik yaptıramayacaklarından dolayı ihmal edilen çehreleri görür ve "Evet, o hâlde niçin onlardan biri olmadı?" sorusuyla cümlesini tamamlardı.

Firdevs Hanım tamamıyla serbestti, hatta denebilirdi ki bu kadın evlilik ilişkilerinde vazifeleri değiştirmiş, kocalık sıfatını kendisine alıkoymuştu. Bir hafta içinde kocasını Melih Bey takımından yapmıştı.

Bir gün kocasının gözleri önünde Göksu'da Firdevs Hanım'ın sandalına -içinde bir pembe zarfın yazısı saklanmış- bir deste atıldı. O akşam birinci defa olarak bir

kıskançlık kavgasına girişmek amacıyla kocası desteyi, mektubu sordu; Firdevs Hanım her türlü kavga başlangıçlarını birden kesen bir bakışla doğruldu:

“Evet!” dedi... “Bir deste, içinde de bir mektup! İstersen okuyabilirsin. Daha yırtmadım. Fakat sonra? Ne olacak sanki? Halkı çiçek atmaktan, mektup yazmaktan engelleyecek ben değilim. Bence yapılacak bir şey varsa cevap vermemektir.”

Sonra kocasına eğilmiş ve parmağını sallayarak işaret etmişti:

“Hem baksanıza, size tavsiye ederim, bana kıskançlık meseleleri icat etmeyiniz, belki beni cevap yazmaya mecbur edersiniz...”

İki sene sonra Peyker, üç sene arayla Bihter doğuyordu. Firdevs Hanım için bu iki olay iki önemli felaket darbesi gibiydi. Kendisini böyle birbiri üstüne anne eden bu adamla artık her gün kıyasıya tartışıyor; ona, çocuklarına, kendisini gençliğinden ayırmak isteyen bu şeylere her şeyi kavga vesilesi sayan bir düşman kesiliyordu.

“Ömrüm sana çocuk yetiştirmekle mi geçecek?” cümlesi en beklenmeyen zamanlarda kocasının yüzüne vurulacak bir kamçıydı. O, bu kamçı darbelerine yüzünü uzatır, gülerken bu müthiş kavgaların sonucunu beklerdi. Karşısında bu erkeği o kadar aşağı, o kadar miskin görmekten düşmanlığına bir de nefret rengi karışırdı. Bu, ikisinin arasında senelerce süren bir cehennem hayatı oldu.

Bir gün Firdevs Hanım İstanbul’dan eve dönerek odasına çıkınca birden garip bir manzara karşısında dondu: Çekmecesinin gözleri kırılarak açılmış, öteye beriye çamaşırıları, kurdeleleri, mendilleri dağıtılarak atılmıştı. Birden bunların arasında buruşturulmuş, yırtılmış, etrafa serpilmiş kâğıt parçaları gördü ve hepsini anladı.

Nihayet, kocası, senelerden sonra damarlarında birdenbire bir kocalık kıvılcımının tuttuğunu hissedede-

rek gelmiş, bu kadının özel hayatına ait sırları sakladığı kutuyu parçalamıştı.

Öfke dolu bir isyanla bir dakika beklemeyerek, odasından fırladı; önüne Peyker -o zaman ancak sekiz yaşında olan büyük kızı- geçti:

“Anne!” dedi, “beybabam bayıldı, hasta yatıyor...”

Çocuğu kollarından tutarak fırlattı, kocasının odasına koştu; bütün hayatının saklanmış kirlerini bu adamın başına çarparak artık her şeyi kırmak, bağları parçalamak istiyordu; fakat odaya girince, sedire yığılmış yatan, bu yıldırımla vurulmuş vücudun karşısında dondu. O, gözlerini çevirerek karısına baktı, bütün berbat edilen hayatının sitemleriyle dolu bir bakış... Birinci defa olarak kocasına cevap vermedi; şaşırılmış, dudakları titreyerek, gözlerini ayıramayarak, durdu; kocasının gözlerinden iki sessiz yaşın yuvarlandığını gördü.

Bir hafta sonra dul kalıyordu. Dul kaldıktan sonra birden kocası hakkında bir merhamet, hatta bir sevgi duydu; onun ölümüne bir parça da kendisini yol açmış sayıyordu. Fakat bu, bir ay sonra mesirelerde tekrar görünmekten onu alıkoymadı. Bu defa onun hayalinde on sene önceki emel gayesi tekrar can bularak parlamaya başlamıştı: Bir kese bulmak, fakat öyle bir kese ki içinden avuç avuç, saymaksızın alabilmek mümkün olsun.

İşte seneler insaftan mahrum bir hızlı akarak hep geçiyor ve Firdevs Hanım'ın hülya dolu gözlerine karşı altın parıltısıyla parlayan o kesenin pırıltısı hep talihin kıskanç elinde sönüyordu.

Peyker Adnan Bey için, “Evet, gözlerini Bihter'den ayırmıyor” cümlesiyle onun kalbini kırmıştı. Demek bunu da elinden Bihter alacaktı! Peyker'den sonra Bihter! Bu iki kız onun gözünde birer rakip, onu böyle elinden ümitlerini ala ala öldürecek birer düşmandı.

Peyker'in evliliği onun için müthiş bir darbe olmuştu: Mesele çıkar çıkmaz kızının evlenme fikrine karşı isyan etti, özellikle Peyker'in yapmak istediği gibi bir aşk evliliğine affolunmaz bir kabahat gözüyle bakıyordu. Kabul etmemek için bir müddet uğraştı, sonra Peyker'in kaçmak tehdidine karşılık bütün kuvvetleri düşerek mağlup bir boyun eğişle rıza gösterdi. İlk önce evde kendisine resmiyet sınırı içinde bir tavırla "valide hanımefendi" diyen bir damat görünce birinci defa olarak ihtiyarlamış olmak acısını duymuştu, sonra yavaş yavaş zaman bu acının üzerine ince bir kül tabakası çekmişti; fakat şimdi büyükanne olmak tehlikesi o külleri savuruyordu.

Çevik bir hareketle Bihter rıhtıma atladıktan sonra elini Peyker'e uzattı. Gebeliğinden beri kendisinin böyle küçük dikkatlere değer bulunmasından Peyker zevk duyuyor ve henüz hamileliği görünür bir yük olacak derecede ilerlememiş olmakla birlikte yürüyüşünde, gezinişinde yardıma muhtaç görünen bir kuvvetten mahrum tavrı süs sayıyordu. İki kız kardeş rıhtımda annelerini bekleyerek durdular. O, aksine kimsenin yardımına ihtiyaç göstermek istemezdi. Kendisinden beklenemeyecek bir hafiflikle sandalda ayağa kalktı, rıhtıma atladı.

O zaman bu üç kadın giyiniş tarzlarının nadir zarifliğiyle meydana çıktılar.

Giyinmek... Eğlenmekten sonra Melih Bey takımının başlıca özelliği, giyinmekte bütün zevk sahiplerince her vakit taklit olunan fakat hiçbir zaman tamamıyla taklidinde -anlaşılamaz bir sebeple- başarı sağlanamayan zariflikleriydi.

Eğlenmekte bu aile fertlerinin, hele bugün en çok tanınan Firdevs Hanım ile kızlarının ne dereceye kadar ilerlediklerini herkes tamamıyla kestiremezdi. Onları İstanbul'un zevk hayatında üstünlük derecesine çıkararak özel bir şöhret vardı ki sebepleri pek araştırılmaksızın herkes-

çe kabul olunmuştu. Bütün Göksu, Kâğıthane, Kalender, Bentler müdavimleri onları tanır; Boğaziçi'nin mehtap âlemlerinde en çok onların sandalı takip edilir; en çok onların yalısının önünde eğleşilerek pencerelerin saklı şeyler açığa vurması beklenir; bir piyano sesine, perdelerin arkasından fark edilen bir iki zarif gölgeye dikkat olunur; Büyükdere Çayırı'nda onların arabası halkın bakışlarını arkasına takıp sürükler; nerede görülse onlar hemen fark edilir. "Melih Bey takımı" fısıltısı mesirenin havasında uçar, herkeste bir gizli merak hareketi uyanır ve sanki bu fısıltının hafifçe titremelerinden sırlarla dolu bir anlam serpilir. Bu nedir? Hiç kimse açık ayrıntılarıyla bunu belirleyebilecek ipuçlarına sahip değildir. Birtakım söylentiler vardır ki başkalarının aleyhine hizmet edecek şeylere halkın kolaylıkla güvenmesi neticesiyle incelenmek zahmeti tercih edilmeksizin geçerlik kazanır, hatta ola ki incelenirse gerçekliği ispatlanmış olamayacağı ve o hâlde bunlara inanmak lezzetinden mahrum kalmak gerekeceği için bu söylentilerin yayıldıkları şekilde kabul olunması kararlaştırılmıştır.

Onlar bu söylentilere ne kadar önem vermezlerse söylentiler o kadar kuvvet almış bulunurdu. Bütün gezileri, bakışları birer manaya çekilirdi; fakat onlar da bu söylentilerden pek de memnun olmuyor değil gibiydiler, hatta Firdevs Hanım'ın bir omuz silkmesiyle, "Oh! Halka bakarsanız hiçbir şey yapmamak lazım gelir; bence insan halk için değil kendisi için yaşmalıdır!" deyişi vardı ki bütün ailenin felsefesini özetlerdi.

Fakat ne denilirse denilsin, işte onlar yarım asırdan beri bütün mesirelerin zarafet ruhuydular. Bu, aile fertlerine miras olarak kalmış bir özellikti ki onları daima İstanbul'un en iyi giyinen kadınları mertebesinde tutmuştu. Hayat tarzlarının doğal gerekleriyle yavaş yavaş bütün aile fertlerine yayılan ve kök salan bir zarafet ihtiyacıyla giyin-

mek sanatının ruhundaki sırları keşfetmişler, o bir özel kurala bağlı olmayarak yalnız zevkin zor beğenen ölçüsüyle denkleşen giyinmek sanatında bir icat harikası bulmuşlardı. En mahrem giyecek şeylerden yüzlerinin peçesine, eldivenlerinin rengine, mendillerinin işlemesine varıncaya kadar öyle bir nefis ve üstün zevk hükmederdi ki sadelikleriyle beraber en özenilmiş, en üzerinde çalışılmış süsleri bayağılığa indirirdi. Onlar görülünce bu güzelliklerinin fark edilmemesi mümkün olmazdı, yalnız bu neticenin ortaya çıkış sebepleri dikkatten kaçardı. İşte Pygmalion'dan alınmış siyah işlemlerle açık kül rengi eldivenler, işte Au Lion d'or'dan çıkma keçi derisinden potinler, işte siyah satin de Lyon'dan herkesinkine benzer çarşafklar... Fakat herkesinkine benzeyen bu ufak tefek şeylerde zarifliklerinin ruhundan yükselen bir güzellik havası bu anlamsız şeyleri öyle bir seçkin kucaklayışla sarardı ki bunları basitlikten çıkarır ve başka bir dünyanın benzeri az bulunur malı hâline getirirdi. Onlarda taklit edilemeyen şey giydikleri değil giyinişleriydi. Peçelerini bir iliştişleri vardı ki onu herkesin peçesinden başka bir şey yapardı. Mesela onlardan biri bir gün eldivenlerinden birini iliklemeyi unutmuş olurdu: Eldivenin tersine devrilen kapağının arasından türlü türlü ince gümüş tellerle yahut altın zincirler arasında sırayla inci ve minimini yakut parçaları sıralanmış zarif bileziklerle dolu beyaz bir bilek öyle hoş bir ihmalle açık kalırdı ki bir saniye görülebilen bu bilek artık unutulamazdı. Çarşafklarının kıvrımları, omuzları, kalçalarını sıkarak dökülüştü onları görenlere, tanıyanlara hemen kim olduklarını açığa vururdu.

Gördüklerinden fikirler çıkarırlar; ötede beride tesadüf olunmuş örnekleri birbirine karıştırarak, birinden alınmış bir şeyi diğerine ilave ederek bir başka şey vücuda getirirler ve bu şey, başkılığıyla, hepsine üstün gelirdi. Onlar, iki kızla anne, saatlerce fikir alışverişinde bulunurlar, müca-

deleler yaparlar, sonunda yeni bir alet icat eden bir kâşif zaferiyle bu oturumlara yeni bir keşfin sevinçleriyle son verirlerdi.

Bazen, dururken, onları bir görmek ihtiyacı alırdı. Öyle akıllarına gelen şeylere kırların ilhamından yeni bir heves bekleyen bir ressam ihtiyacıyla Beyoğlu'na inerek yeni gelmiş kumaşları, Tünel'den Taksim'e kadar giyilen yeni elbiseleri görmeye çıkarlardı. O zaman alınacak ufak bir şeyi sebep yaparak mağazalara girilir, saatlerce yığın yığın kumaşların karşısında fikir alışverişinde bulunulurdu. Beğenilmeyen kumaşları ellerinin tersiyle iterek yahut gözlerinin bir ucuyla reddederek asla aldatmayan ani bir zevkle mahkûm ederler, sonra dikkat ve gözden geçirmeye layık olmak üzere ayrılan parçaları ellerinin bir iki üstat darbesiyle peykenin üstünde kabartırlar, bunların etkisini uzun uzun keşfe çalışırlardı. Onların itiraz kabul etmeyen bir isabetle kesin hükümleri vardı ki dükkânlarda her vakit bir çırak saygısıyla dinlenirdi. Bir ufak fikirleri giyim zevki için bir hüküm önemiyle kabul olunur ve çoğu zaman asıl dükkân sahipleri satmak hevesinden çok onların fikirlerini almak lezzeti için saatlerle üşenmeyerek önlerine kumaş yığarlardı. Onlar bir müşteri sıfatıyla değil alınacak şeyi binlerce şeylerin arasından seçip ayıran birer sanat ustası önemiyle kabul olunur; aldıkları, beğendikleri şeylere özel bir ayrıcalık verilirdi. Müşterilere karşı “Bunu beğenmediniz mi? Geçen gün Melih Bey’inkiler bunu pek beğenmişlerdi!..” demek, kumaşın kıymetini derhâl artıracak, güvenilir bir tavsiyeydi.

Asıl sanatlarının sihri, bu zarıflığı inanılamayacak bir ucuzlukla meydana getirmekteydi. Zaten ailenin ekonomik gücü bunu değiştiremeyecek bir temel kural hükümüne getirmişti. En çok gösterişe lüzum gördükleri, mesirelere has kıyafetleriydi. Zarıflık zevkinin bu basit ve dar zemini onlar için oldukça geniş bir gezinme alanı olurdu:

Hatta bugün Kalender’de yeni bir kıyafetin tanıtım merasimi yapılmış, birinci defa olarak ancak bir sandalda giyilebilecek bir şey icat edilmişti. Bu, omuzlarından düşerek dirseklerinden birkaç parmak aşağısına kadar ancak inebilen, beyazla eflatun tülден karıştırılmış ve yine beyaz ve eflatun kurdelelerle yer yer tutturulmuş bir pelerinden ibaretti. Başlarında gayet dar fakat uzun, ince bir Japon ipeğinden yapılmış, uçlarına eski işlemleri taklit ederek, beyaz ipekten hafif bir su işlenmiş bir örtü vardı ki boyunlarından dolanarak uçlarının uzun beyaz ipekten püskülleri, pelerinlerin aşırıya yorulabilecek tantanasını ayıplayıcı bakışlardan gizlemek isteyerek kısmen saklıyordu. Daha sonra eflatun canfes kumaştan bir eteklik ki pelerinin tamamlayıcı bir eki olmak üzere kabul edilebilirdi, fakat bu, evde giyilecek bir eteklikten başka bir şey değildi... Anne kızlarına benzemiyordu. O, bir müddetten beri kızlarının giyiniş tarzını beğenmeyerek onlardan ayrılmaya başlamıştı, aralarında elbiselerden görünen bir farklılık ortaya çıkıyordu. Yaşların uyuşmazlığından ortaya çıkan bu farklılığa o, kızlarının zevkini aşırılıkla suçlayarak bir sebep göstermek isterdi; fakat pek gizli ve samimi bir his onu haberdar etmişti ki hâlâ kızları gibi giyinmekte devam ederse gülünç olacaktır. Onun için bugün o da başka bir şey icat ederek pelerinleri taklit edememenin intikamını almıştı: Beline kadar ince ince kıvrımlarla sıkı sıkıya inip, belinden sonra bol dalgalarla aşağıya dökülen kolsuz, çok açık kahve bir yeldirme yapmış ve bunu her yeldirmeden ayırt edecek bir icat eseri olarak arkasına, ucu zarif bir ipek püskülle sallanan bir başlık koymuştu.

Bu başlık Peyker’le Bihter için bir şaka silsilesi meydana getirmişti. Anneleri kendileriyle bir örnek giyinirken, inceden inceye, bu bitmek tükenmek bilmeyen gençlikle eğlenirlerdi; anneleri giyinmekte onlardan ayrıldıktan

sonra şakalar başka bir zemin üzerine geçmiş oldu. Onda bu başlık fikri doğunca önce ciddi ciddi sormuşlardı:

“O ne için anne? Örtü almayacaksınız da başlık mı koyacaksınız?”

O, fikrini savunmak için cevap vermişti:

“Hayır, yalnız arkada duracak, düşün, Peyker! Gayet bol bir başlık, kenarları katlanarak gene o renkten dantelalarla örtülmüş. Hani ya, çocuklara has başlıklara benzer, gürültülü, kalabalık bir şey.”

Onlar bu açıklamayla yetinmeyerek, ciddi başladıkları sorulara doğrudan doğruya alay karıştırarak devam etmişlerdi:

“Evet, fakat mademki giyilemeyecek, o hâlde bir yeldirmede bir başlığa ne lüzum var?”

“Niçin lüzum olmasın? Gece havada rutubet olursa pekâlâ giyilebilir.”

“O hâlde gece giyilebilecek bir başlığı gündüze has bir yeldirmeye koymak niçin lazım gelsin! Gece zaten başlık görünmez ki...”

Bu konuşma böyle uzanıp gitmiş, sonunda anneleriyle her meselenin neticesi gibi bunun neticesi de altı saat devam eden bir dargınlığa ve kadının ağlamasına sebep olmuştu. Yavaş yavaş süslenmek hakkının kendisinden kaçışını yine kendisine en çok dost olmaları lazım gelen kızlarından işiten bu anne böyle ara sıra tekrarlanan mücadelelerden beceriksiz bir çocuk çaresizliğiyle ağlayarak çıkardı. Bir vakitler onu en hırçın kadınlardan biri yapan sinirlerine şimdi bir yumuşaklık, bir gevşeklik geliyor, onu en umulmaz sebeplerle ağlatıyordu. Yanı başında git-tikçe gençleşen, güzelleşen bu kızlar onun için belirgin bir itiraz, somut bir alay hâline giriyor, zaten hiçbir zaman aralarında anneliği çocuklarına bağlayan duygularla ferahlayamayan bu üç kadının ilişkisi bir rekabet ilişkisinin dışına çıkmıyordu.

Bugün o artık gençliğini kaybettikten sonra ağır bir yağlanmayla dolgunlaşmaya başlayan vücudunu, yeni yeldirmesinin içinde genç tutmaya çalışarak önden ilerledikçe, iki kız kardeş, arkasından gözlerinin ucuyla başlığı göstererek gülümsüyorlardı. Peyker, kendisinin de ilave ettiği bir fazla hâlsizlikle sanki yükünü taşımaktan yorgun bir tavırla ince sarılmış düz beyaz şemsiyesine bir baston gibi dayanarak ilerlerken, Bihter, beli son derece sıkılmış, vücudunu ancak ucu ucuna sararak ta arkasında iki tarafla dalga vuran etekliğiyle, belinin inceliğine oranla geniş duran omuzlarından biri ipeğimsi titreşimlerle titreyerek akan harmanisi beline kadar büsbütün düşemeyerek, beyaz pike gömleğini etekliğine bağlayan siyah meşin kemerinden iki parmak yukarıda kalmış, sağ elinden çıkardığı eldiveniyle birlikte kavranılarak tutulan şemsiyesiyle, alçak ökçeli sarı ayakkabılarının üstünde, yere basmıyormuşçasına bir sekişle yürüyordu. Bu iki kız kardeş aynı hızla yürüdükleri hâlde birinin dinleniyor, diğersinin koşuyor denecek bir durumu vardı.

Rıhtımın köşesini döndüler. Yukarıdan inen bir vapor, düdüğünü çalarak ileride iskeleye yanaşıyor, uzaktan Paşabahçesi'nin çıplak toprakları üstünde akşamın gölgeleri solgun bir çimenlik koyuluğuyla titriyor, önlerindeki koyuşu son geçecek vapuru bekleyerek uyumaya hazırlanıyordu. Her vakit onlar sandaldan biraz beride inerek böyle eve girmeden önce yürürlerdi.

Birden, Bihter şemsiyesini ileriye, minimini, açık sarı boyalı yalıya uzatarak Peyker'e dedi ki:

“Baksanıza, enişte değil mi?”

Peyker durarak baktı:

“Evet, bugün galiba çıkmamış olmalı.”